

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМИ СТАТЕВОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДИТИНИ

Чайкіна Н.О.

PhD, к. психол. н., доцент кафедри психології Полтавського національного педагогічного університету імен В.Г.Короленка

Ключові слова: дитина, стать, соціалізація, психосексуальний розвиток статевих ідентичність, типізація і категоризація.

Keywords: child, gender, socialization, psychosexual development, sexual identity, typification and categorization.

Одним із відкриттів, які зроблені в психології дитинства, було розкриття австрійським психологом Зігмундом Фрейдом (06.05.1856-23.09.1939) [3] природи і динаміки дитячої еротики. Міф про асексуальність дитинства, яка віками існувала в європейській культурі, був розвіяний засновниками психоаналізу. В класичному психоаналізі виділяють наступні стадії психосексуального розвитку: оральну, анальну, Едипову (фалічну), латентну і пубертатну (генітальну). Назва стадій пов'язана з позначенням тих зон тіла дитини, які «відповідальні» у даний момент за розвиток, за отримання найбільшого задоволення від потягів і функціонування власного тіла.

Під психосексуальним розвитком в психоаналізі частіше розуміється перехід дитини від інфантильних способів задоволення потягів до більш зрілих, які дозволяють, в кінці кінців, вступати в сексуальний контакт з людиною протилежної статі.

В свідомості хлопчика-підлітка чуттєво-еротичний потяг і потреба у

психологічній близькості і теплі спочатку роз'єднані, тому грубі, бездуховні еротичні уявлення нерідко співіснують з мрією про ніжне і піднесене кохання, в якому немає нічого сексуального. З.Фрейд розвінчав міф про «золотий вік» дитинства, який не знає конфліктів і «темних» потягів. Також З.Фрейд і його послідовники вважали, що майже усі психосексуальні проблеми і труднощі дорослої людини детерміновані «травматичними» переживаннями у ранньому дитинстві, а значить, як зазначає англійський письменник Хью Уолпол (1884 – 1941) трагедія дитинства полягає в тому, що його катастрофи вічні.

Психологічні механізми статевої соціалізації і формування статевої ідентичності вивчені ще недостатньо. Найбільш відомими, як зазначає відомий російський філософ Ігор Семенович Кон (21.05.1928-27.04.2011) [1] є наступні **теорії**:

1. **Теорія ідентифікації**, яка уходить своїм корінням в психоаналіз та

підкреслює роль емоцій і наслідування, вважає, що дитина несвідомо імітує поведінку дорослих своєї статі, перш за все батьків, місце яких вона хоче зайняти.

Недоліком такої теорії є невизначеність її основного поняття – «**ідентифікація**», яке позначає і уподібнювання себе іншому, і наслідування, і ототожнення з іншими. Захисна ідентифікація хлопчика з батьком із страху перед ним (фрейдівський Едипів комплекс), має мало спільного з наслідуванням, яке засноване на любові. Наслідування властивостям батька як особистості, часто плутають з засвоєнням його соціальної ролі (батько як владна фігура). Фактично зразком, ідеалом для хлопця часто слугує не батько, а якийсь інший чоловік (реальна людина, літературний персонаж). Крім цього, поведінка дітей не завжди заснована на наслідуванні поведінки дорослих; наприклад, одностатеві хлопчачі компанії виникають явно не від того, що хлопці бачать, як їх батьки уникають жіночого суспільства.

2. **Теорія статевої типізації** спирається на теорію соціального навчання, надає певного значення механізмам психічного підкріплення: батьки і інші люди заохочують хлопчиків за маскулінну поведінку і засуджують їх, коли вони ведуть себе «жіночно»; дівчата отримують позитивне підкріплення за фемінну поведінку і засуджуються за маскулінну. Дитина могла би сказати: «Я люблю отримувати заохочення: мене заохочують, коли я здійснюю «хлопчачі» ролі; тому я хочу бути хлоп-

чиком». Як вважає американський психолог Уолтер Мішел (нар.22.02.1930) [2, цит. за І.С.Коном: 1] «*Статева типізація – це процес, завдяки якому індивід засвоює статеводиморфічні зразки поведінки; спочатку він навчається розпізнавати диференційовані статево зразки поведінки, а потім поширює цей індивідуальний досвід на нові ситуації і впроваджує відповідні поведінкові правила*».

Недоліком теорії статевої типізації є механістичність підходу до дитини, коли дитина виступає більше як об'єкт, чим суб'єкт соціалізації. З цих позицій складно пояснити появу чисельних і незалежних від виховання, індивідуальних варіацій і відхилень від статевих стереотипів; крім цього, більшість стереотипних маскулінних та фемінних реакцій утворюються стихійно, незалежно від навчання і заохочення, а можливо і всупереч цьому.

3. **Теорія самокатегоризації** спирається на когнітивно – генетичну теорію, яка підкреслює пізнавальну сторону процесу статевої соціалізації і надає особливе значення самосвідомості: дитина спочатку засвоює уявлення про статево ідентичність, про те, що значить бути чоловіком і жінкою, а потім визначає себе як хлопчика чи дівчинку, і після цього намагається перетворити свою поведінку у відповідності з такими уявленнями. Дитина могла би сказати: «Я хлопчик/дівчинка, тому я хочу робити «хлопчачі/дівчачі» речі і така поведінка приносить мені задоволення».

Кожна з цих теорій містить певну долю істини, але жодна з них не пояс-

ное всіх відомих факторів статевої соціалізації.

Отже, можливо, ці теорії потрібно вважати не стільки альтернативними, скільки взаємодоповнюючими. Вони описують процес статевої соціалізації з різних точок зору: теорія статевої типізації – з точки зору вихователів, які використовують процеси навчання і тренування; теорія самокатегоризації – з точки зору дитини; а теорія ідентифікації – описує емоційні зв'язки і стосунки. Співвідношення цих процесів може все ж таки бути не зовсім

однаковим на різних етапах розвитку дитини. Формування сексуальної ролі/ ідентичності і відповідних психосексуальних орієнтацій і переваг – автономна сторона цього процесу.

Література:

1. Кон І.С. Стать та ідентифікація / Ігор Семенович Кон. – К., 2000.
2. Mischel W. A social-learning view of sex differences in behavior. – In: The Development of sex differences / Ed. E.E.Maccoby. – Stanford, 1966, p. 56 – 61.
3. Фрейд З. Очерки по психологии сексуальности / Зигмунд Фрейд. – Минск: БелСЭ, 1990. – 166 с.